

Стовба О. В.

Студентка 1-го курсу факультету соціології та права НТУУ «КПІ»

Науковий керівник:

Звягіна І. Н., старший викладач, факультет соціології та права НТУУ «КПІ».

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ. РОЗЛУЧЕННЯ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

У Стародавньому Римі шлюб вважався однією з найвищих цінностей і римські юристи досить ідеалістично визначали поєднання двох людей, а саме шлюб. Наприклад, Модестін писав: «Шлюб є союз чоловіка і жінки, спільність всього життя, єднання божественного і людського права». Та попри це жінка ніколи не мала рівного становища з чоловіком. Усе життя своє життя жінка повинна була перебувати в залежності від когось: спочатку від батька, потім – від чоловіка, з яким поєднувала свою долю. І тут мова йде не про певну моральну чи фактичну залежність, а про правову нерівність, яка була однією з ключових ознак римського суспільства.

Для того, щоб укласти шлюб, за стародавніми римськими законами, необхідно було дотримуватись певних умов та слідувати правилам, нехтування якими, унеможливило створення сім'ї. Тому розглядаючи підстави припинення шлюбу, варто в першу чергу сказати про зникнення підстав для його існування. Неодноразові детальні дослідження вчених, істориків та юристів дозволяють зробити нам висновок, що у Стародавньому Римі існував досить широкий перелік випадків припинення шлюбу, він пов'язаний з певними життєвими обставинами, у яких може опинитися людина. При цьому варто зазначити, що припинення шлюбу може бути пов'язаним не тільки з нормами права, а й звичаями, традиціями та релігійними нормами.

Особливої уваги заслуговує один з можливих випадків припинення шлюбу, а саме розлучення. Більшість істориків схиляється до думки, що для римському приватному праву була притаманна свобода розлучень. Але неможливо повністю погодитись з цим твердженням, адже на початкових етапах розвитку Римської держави свобода розлучень існувала, не була офіційно обмеженою, але суспільством та всіма його членами сприймалась як щось протиправне та

неправильне. До того ж стосувалась вона виключно чоловіків, бо, як правило, чоловік у римській сім'ї мав повну владу над жінкою. Односторонє розлучення з ініціативи чоловіка можна пояснити тим, що чоловік вчиняв всі юридичні дії від імені жінки, оскільки його роль у житті суспільства була значно вагомішою.

Аналізуючи зміст Законів XII таблиць, вчені дійшли до висновку, що таке поняття як «свобода розлучень» була характерною для римського права на початкових етапах свого розвитку.

Як уже було зазначено, у римському суспільстві не схвалювались розлучення. Саме тому для того, аби розірвати шлюб, необхідними були три умови, а саме:

1. Розлучення з дружиною забороняється тільки за забаганкою. Розлучитися можна лише у випадку реальної необхідності.

2. Необхідним було отримання дозволу сімейного суду.

3. Розлучення можливе у випадку, коли проступок дружини є вагомою причиною для цього.

Цікавим є той факт, що припинення шлюбу супроводжувалось певними обрядами, одним з яких було принесення в жертву богині Церері(вона була покровителькою шлюбів) деякої частини свого майна. Це ґрунтувалось на уявленні про те, що той, хто розриває шлюбні узи, обов'язково має бути покараним. Проте існували певні царські закони, за якими це правило анулювалось у тих випадках, коли дружина здійснювала прелюбодіяння або була п'яницею. Такі злочини у Римській імперії вважались досить тяжкими і ті, хто їх вчиняли піддавались найстрашнішому покаранню – смертній карі. Тому чоловік, котрий спіймав дружину на прелюбодіяння, мав право убити її незалежно від того, як, коли і за яких умов був укладений шлюб.

Щоправда, у Римі існував досить неоднозначний та цікавий інститут, діяльність якого на сьогодні не є достатньо дослідженою – сімейний суд. До його компетенції входило вирішення всіх найважливіших питань, що стосувались сімейного життя(у тому числі і розлучення). Склад сімейного суду

– це родичі тієї сім'ї, чия справа розглядалась у суді, тому вони були досить добрі обізнані у питанні шлюбного життя подружжя.

Отож, якщо врахувати вищезгаданий факт, можна стверджувати, що воля чоловіка у питання розірвання шлюбу не була аж настільки безмежною, як може здатись на перший погляд. Вона була обмежена певними підставами такими як рішення сімейного суду та навіть моральним осудом суспільства.

Необхідно зазначити, що розлучення у Римі були поодинокими, бо суспільна думка, авторитет сім'ї та сімейної влади заважали вільно розривати сімейні узи.

Аналізуючи джерела права та історії, можна зробити висновок, що першими кроками до систематизації та впорядкування процедури розлучень(кількість яких почала збільшувалась досить швидко) були *leges Iulia et Papia Poppaea* та *lex Iulia de adulteriis*, що були прийняті за Августа.

У цих документах була вперше чітко визначена процедура розлучення. Вона зводилась до слів: "*tuas res tibi habeto*" (свої речі залиш у себе) – коли дружина йшла з будинку чоловіка, або "*tuas res tibi agito*" (свої речі забирай з собою) – коли чоловік виганяв дружину із свого будинку. Важливим є те, що ці слова мають бути сказані у присутності 7 свідків(інакше розлучення вважатиметься недійсним). Більше того – вимова цих фраз в гніві є дійсною тільки за тієї умови, що слова будуть підтверджені діями. Тобто коли дружина, сказавши цю фразу, швидко повернеться до чоловіка, то шлюб не вважатиметься розірваним.

За правом Юстиніана розрізняються такі види розлучень:

1. *Divortium consensu* або *bona gratia* – розлучення за взаємною згодою подружжя. Такий вид розлучення вважався дозволеним без будь-яких покарань. Однак Юстиніан зазначав, що після такого розлучення кожен із членів подружжя мав передати своє майно дітям або батькам і після цього піти до монастиря.

2. Вимушене розлучення з поважної причини.

Поважними причинами можна було вважати:

А) вступ одного або обох членів подружжя до монастиря

Б) якщо протягом трьох років з моменту укладення шлюбу чоловік ставав нездатним до подружнього життя

В) якщо чоловіка наказували за злочин вигнання з країни

Г) якщо дружина, за словами чоловіка, була звинувачена у порушення подружньої вірності

Всі інші випадки, крім вищезазначених, тягнули за собою різного роду штрафи.

Підсумовуючи матеріал, хотілося б додати, що виходячи з аналізу римських правових документів, протягом існування Стародавнього Риму розлучення як явище у сімейному праві пережило багато змін. Спочатку це було абсолютно вільне від будь-якого правового регулювання явище. Розлучення були недопустимими не лише у правовому, а і в моральному аспекті. Проте поступово римляни почали більш спокійно ставитись до розлучень. Сталося це наприкінці республіканського періоду, коли ступінь розбещеності у Римі досягає свого апогею. Саме через це імператори були змушені запроваджувати різні обмеження для розлучення та чітко визначати причину для жінок і чоловіків, за якими вони можуть розлучатися. За незаконне розлучення накладались штрафи, яскраві приклади яких містяться у багатьох літописах тих часів.